

הרב חיים רפופורט

רב בק"ק כנסת ישראל

לונדון אנגליה

אה"ח 1234567

מנהג חסידים בענין שינה בסוכה (ב)

השפעת הקבלה על ההלכה

הרב חיים רפופורט

מבוא

בגליון הקודם ביארנו מה שכמה חסידים נקטו המנהג להקל בענין השינה בסוכה, ואע"פ שע"פ הלכה בוודאי ראוי להמקדקים במצוות להחמיר ולישן בסוכה, מ"מ יש שנמנעים מלהדר ולישון בסוכה. והבאנו מדברי כ"ק אדמו"ר האמצעי מליובאוויטש זי"ע שיש טעם ע"פ המבואר בתורת הסוד להסתייג מלישון בסוכה מחמת עוצמת הקדושה אשר בה. הוסיף ע"ז רבינו כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע שיש"ל שרבותינו הגדולים, צדיקים קדושי עליון, אכן הרגישו את קדושת הסוכה שבאה "ממקיפים דבינה" וקדושה זו הפריעה להם כל כך שלא יכלו לישון בסוכה (בנוחיות), והרי המצטער פטור מן הסוכה. עוד הוסיף ע"ז רבינו זי"ע שעפ"ז י"ל ד[נוסף על הטעמים המבוארים בפוסקים להצדיק את הנהוג שלא לישון בסוכה], אפשר להציע טעם נוסף להצדיק את אי השינה בסוכה גם עבור החסידים שמנהג רבותיהם בידיהם, והוא, דהחשש שמא יבא לפגוע בקדושת הסוכה ולהכשל אפילו ב'אביזריהו' דביזוי מצוה וכיו"ב בשעת השינה או סמוך לה, גורם צער לנפש החסיד השואף להתנהג כתורת רבותיו ומחמת זה פטור הוא מלישון בסוכה, דכל המצטער פטור מן הסוכה. בסגנון אחר: מכיון שחסידים הראויים לשמם תלויים ומקושרים בכל נימות נפשותיהם לרבותיהם, הרי אע"פ שהחסידים אינם מרגישים מאומה ממה שרבותיהם מרגישים, מ"מ עצם הידיעה שאינו מרגיש ומתנהג כפי שהי' מן הראוי ע"פ תורת ותביעת רבותיו, גורמת צער בדרגא מספקת לפטור משינה בסוכה. כעת חל עלינו חובת הביאור ליישב מה שרבים מקשים: (א) איך יתכן שהמבואר בתורת הסוד במעלת קדושת הסוכה יסתור - ולו יהא רק בדורות האחרונים - לקיום מצות סוכה בשלימותה ע"פ ההלכה? (ב) איפה מצינו גישה כזאת, ליישב מנהגים תמוהים ע"פ הנגלות לנו ולבנינו על ידי זיקה לתורת הסוד.

א. נגלה דתורה ופנימיות התורה - תורה אחת

יסוד מוסד הוא בתורת רבינו כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע וציר שעליו סובבים הרבה מתורותיו הוא האמור בזהר הקדוש (ח"ג קנב, ע"א) שהיחס בין נגלה (גופא דאורייתא) לתורה לפנימיות התורה (נשמתא דאורייתא) ה"ה כהיחס בין גוף לנשמה - כפשוטם. כמו

שבעולם הגשמי, הרי הגוף והנשמה 'עובדים ביחד'; הנשמה נותנת חיות להגוף והגוף ה"ה כלי להתגלות כחות הנפש, ה"ה בעולם התורה, שחלק הסוד שבתורה מאיר את מה שכתוב בנגלה דתורה, ולאידך כל הענינים שבפנימיות התורה משתקפים ("שפיגלן זיך אפ") בחלק הנגלה שבתורה.

אמנם דוקא על פי יסוד זה מתחזקת הקושיא והתמיהה בנידון דידן: איך יכול להיות שענינה של מצות סוכה כפי שהיא מבוארת בפנימיות התורה יפריע לקיום חיובי מצות סוכה שנקבעו בנגלה דתורה. הרי השינה בסוכה היא חלק ממצות סוכה ע"פ הלכה, ואיך יתכן שע"פ המבואר פנימיות התורה יתהוו מניעות ועיכובים לקיום חלק מן המצוה? אמת נכון הדבר שאין כאן עבירה [אפילו באונס], שהרי המצטער פטור מן הסוכה, אבל סוכ"ס - כמאן דעביד מצות שינה בסוכה לא אמרינן.

[קושיא זו מתעוררת דוקא לפי הסבר רבינו מליובאוויטש זי"ע דהאור הוא הגורם את הצער. דאילו מחמת טעמי הפוסקים קא אתינן עלה, הלא אין הצער (ה"אונס") מתהווה אלא מחמת הגבלות העולם - מלשון העלם והסתר, קור וחום, קיץ וחורף וכו' וכו', אבל לפי הסבר רבינו שעוצם קדושת הסוכה מפריע להשינה בסוכה נמצא שקדושת הסוכה האמורה בתורה מבטלת בהכרח קיום חלק עיקרי ממצות ישיבה בסוכה, ודבר זה קשה להולמו: מני' ובי' אבא לישדא בי' נרגא? בתמיהה!]¹

ולזה תירץ רבינו, דבאמת אין כאן ביטול חלק ממצות סוכה כלל. הסבר הדבר: אילו היתה מצות סוכה מורכבת מחיובים שונים, נפרדים זה מזה - אכילה בסוכה, שתי' בסוכה, שינה בסוכה לימוד בסוכה וטיול בסוכה, הי' נכון לומר שמי שמאיזה סיבה שתהי' לא עשה אחד מדברים אלו בסוכה, הרי חיסר בזה חלק ממצות סוכה. ולפי זה, אילו יצויר מציאות של אדם שלא הי' ישן כלל כל שבעת ימי החג, לא הי' מקיים מצות סוכה בשלימותה שהרי לא ישן בתוכה כלל. ועד"ז: אילו יצויר אדם שלא למד או לא טייל כלל בסוכה כיון שהי' מצטער בעשיית דברים אלו בסוכה, וע"כ לא הי' עליו שום חיוב לעשות דברים אלו בסוכה, לא הי' מקיים מצות סוכה כתיקונה שהרי לא למד ולא טייל בתוכה. אבל באמת אינו כן, אלא דבמצות סוכה לא נאמר אלא חיוב אחד, והוא הישיבה, דהיינו הדירה, בסוכה: "כל שבעת הימים אדם עושה ביתו עראי וסוכתו קבע". אלא דכיון שכל אלו - אכילה שתי' שינה וטיול - הן הנה מפעולות הדיור, צריך לעשות את כולם בתוך הסוכה. ועכשיו הגע בעצמך: מי שאכל חלק מסעודותיו בסוכה וחלקם אכל בבית מפני הגשמים או הצער, שאז אינו מחוייב לאכול בסוכה, הכי נימא שלא קיים מצות סוכה בשלימותה? כיון שקבע דירתו בסוכה [ואכל ושתה וישן וטייל ולא יצא מן הסוכה אלא

1. מעיקרא רצה רבינו לתרץ ולבאר עפ"מ"ש בצפנת פענח על הרמב"ם הלכות סוכה פ"ו ה"ב דשינה בסוכה לא הוה קיום מצוה רק שישנו איסור לישן חוץ לסוכה, משא"כ באכ"ש וכו' דאיכא קיום מצוה (ע"ש בארוכה ומה שתירץ על פי יסוד זה), ולפ"ז כשמצטער וישן בבית (שבכה"ג לא עבר על שום איסור) לא חיסר שום מצוה.

כשהי' מצטער] נראה פשוט שקיים מצות סוכה. וא"כ, הוא הדין והוא הטעם במי שדר בסוכה ואוכל ושותה ומטייל בסוכה אבל אינו ישן בסוכה מפני שצער הוא לו, שקיים מצות סוכה בשלימותה מאחר שישב בסוכה כדרך שהוא דר בבית. [ועד"ז פשוט דאילו יצויר מציאות שלא יצטרך אדם לישן כלל כל ימי חג הסוכות, לא ביטל בזה חלק ממצות סוכה].

ונ"ל שהדברים מוכרחים מתוך דברי הרמ"א עצמו שפסק ש"טוב להחמיר" לבנות סוכה מיוחדת שיוכל לישן בה עם אשתו כל ימי החג. והנה אי נימא שמי שהי' פטור משינה בסוכה וע"כ לא ישן בסוכה כלל (אף שאכו"ש בה) חיסר מצוה, דברי הרמ"א תמוהים, דמה שיין לומר עד"ז "טוב להחמיר", הלא קי"ל דמחוייב לתת עד חומש מממונו לקיום מצות עשה², ולמה אין חיוב גמור לבנות סוכה מיוחדת כדי שיוכל לישן בה עם אשתו כדרך שהוא דר כל השנה?

אלא על כרחך, דכיון שגם כשלא ישן בסוכה יקיים מצות סוכה בשלימותה וכמשנ"ת, אין חיוב לבנות סוכה מיוחדת [וע"ד שאין חיוב לבנות סוכה שלא יצטער בה אפילו פעם אחת (בזמנים ומקומות שאפשר לבנות סוכה כזו), או לבנות ד' דפנות לסוכה (ולא להסתפק בשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח) כדי שלעולם לא יהי' קר לו בתוך הסוכה, דאף שבוודאי יהיו זמנים שיצטער ויצטרך ליצא מן הסוכה, אין בכך כלום כי כיון שהסוכה ראוי' לדירה והוא דר בה כל זמן שאינו מצטער, הרי קיים מצות תשבו כעין תדורו ולא ביטל בזה שום חיוב. ודו"ק היטב בזה].³

ב. האם הנסתר יכול להשפיע על הנגלה?

אמנם עדיין לא באנו אל המנוחה, כי אלו אשר לא הורגלו במנהגי מקובלים וחסידיים, רגילים לטעון: אמת נכון הדבר, שיש ליישב המנהג שלא לישון בסוכה, ע"פ דברי הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים. אך לא על אי השינה בסוכה תלונתם אלא על הגישה עצמה פליאתם: איפה מצינו "תורה" כזאת שיש בה:

2. ראה רמ"א אור"ח סימן תרנ"א ס"ו.

3. ועד"ז יש להוכיח גם ממ"ש המאירי הנ"ל (ס"ב) ד"אנו נוהגים להקל שלא ליתן מטות שלנו בסוכה ולשכב שם... אלא שאבותינו ורבותינו היו נוהגים בלילות הראשונים ובימים הראשונים שישנים שם קימעה בבגדיהם דרך חבוב מצוה".

ולכאורה עדיפא הול"ל, דעשו כן כדי לקיים מצות סוכה בשלימותה. ועכצ"ל, כנ"ל, דגם בלי שינה בסוכה נתקיימה המצוה בשלימותה. ודו"ק. ועד"ז יש להוכיח מדברי הט"ז, המג"א והלבוש הנ"ל - תן לחכם ויחכם. ואכמ"ל.

(א) עירוב תחומי ההלכה והקבלה בכלל, ומיזוג ושילוב "טעם רוחני" ("מקיפים דבינה") עם הליכות עולם ההלכה (מצטער פטור מן הסוכה) בפרט. מחיצות קבע הקב"ה בעולמו: ארבע אמות של הלכה לחוד וחדרי רזין דאורייתא לחוד.

(ב) "עולם הפוך": הלא לאחר כללות הכל, פנים חדשות באו לכאן. מה שמצד ההלכה "בטהרתה" הרי היא הנהגה של "בדיעבד" ושעת הדחק, נהפכה - ע"י טעמים הידועים ליודעי ח"ן - להנהגה הראוי' לכתחילה! מה שמתחילה היתה ההנהגה של אלו שאינם "מדקדקים במצוות", געשתה לנחלת חסידים ואנשי חעשה דוקא!

אמנם כבר אמרו 'לא שמענו ולא ראינו אינו ראי'ה' ולהלן אביא דוגמא הדומה ממש לנדו"ד, להורות שבאמת דרך זה, של הסברת מנהגים שקשה להבינם ע"פ נגלה ע"פ [או בצירוף טעמים מ]תורת הסוד, ישן נושן הוא. גם הענקת ערך של 'לכתחילה' (על יסוד סתרי תורה) למנהג שבפשוט נתפשט בשעת הדחק ו'בדיעבד' - כבר הי' לעולמים, ואין כל חדש בזה.

ג. אין נושאים כפיים בחו"ל אע"פ שהיא מצות עשה מה"ת

נשיאות כפים: מצות עשה מן התורה שיברכו הכהנים את ישראל בכל יום בנשיאת כפים.⁵ וכן נהגו בזמן הש"ס והגאונים והראשונים,⁶ בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ. אמנם בזמנו של המהרי"ל כבר נתפשט המנהג שאין הכהנים עולים לדוכן לברך את ישראל כי אם בתפלת המוספין דימים טובים. וכתב האגור סימן קעו (הו"ד בב"י או"ח סו"ס קכ"ח), וז"ל: נשאל מהרי"ל למה אין הכהנים נושאים כפיהם בכל יום מאחר שהוא מצות עשה והשיב מפני שמנהג הכהנים לטבול קודם... ובכל יום קשה להם לטבול בחורף, ולכן עלה המנהג דוקא ביום טוב וגם מטעם ביטול מלאכה וכשהכהן אינו נקרא אינו עובר, עכ"ל.

וברמ"א או"ח שם סמ"ד כתב טעם אחר, וז"ל: נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא ביום טוב, משום שאז שרויים בשמחת יום טוב וטוב לב הוא יברך, מה שאין כן בשאר ימים, אפילו בשבתות השנה, שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם. ואפילו ביום טוב, אין נושאים כפים אלא בתפלת מוסף, שיוצאים אז מבית הכנסת וישמחו בשמחת יום טוב.

4. לשון הצפנת פענח בשאלות ותשובות (דווינסק תש"א) סימן כא (יו"ד ע"ב) - נעתק בצפנ"נ עמ"ס מכות יו"ד ע"א - בהגדרת טעם הרמב"ם הלכות רוצח ושמירת נפש פ"ז ה"א. ועיין לקו"ש (לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע) חלק כ"ט ואתחנן (ב).

5. רמב"ם ספר המצוות מצות עשה כו ובראש הלכות תפלה. תינוך מצוה שעח. שו"ע רבינו הזקן או"ח ר"ס קכ"ח. ועוד.

6. ראה (לדוגמא) מחזור ויטרי סימן קל (עמוד 99). וראה גם סידור רש"י סימן תק"ו.

[אה"ח 1234567]

והנה כבר כתבו כמה פוסקים שטעמים אלו (וכיוצא באלו⁷) שכתבו לקיים המנהג שנהגו שלא לישא כפים בכל יום, נראים כישובים דחוקים עד למאד, וכמ"ש בבית יוסף על המהרי"ל והאגור בזה"ל: "דחק עצמו לקיים מנהג מקומו, ואינו מספיק, כי מה שכתב מפני שנוהגים לטבול קודם, האי חומרא דאתי לידי קולא היא, ותלי תניא בדלא תניא, שהרי טבילה לנשיאת כפים לא הוזכרה בתלמוד. ואם הם נהגו להחמיר ולטבול, למה יבטלו בשביל כך שלש עשה בכל יום. ואף על פי שאינו עובר אלא א"כ נקרא, מכל מקום מוטב להם שיקיימו שלש עשה בכל יום ולא יטבלו - כיון שאינם מחוייבים - משיטבלו, ועל ידי כן יניחו מלקיים שלש עשה בכל יום. וישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום ואינם טובלים לנשיאת כפים!"

ובשו"ת הרמ"ע מפאנו סימן צ"ה כתב, וז"ל: ומה שברוב העולם אין כהנים עולים לדוכן כל ימות השנה מנהג גרוע הוא ומשום בטול מלאכה לעם... ומי שנתחכם לחזק ידים רפות שתעמודנה ברפיון, בקש סמך לאותו מנהג, והפריז הרבה על המדה... והא קפחינהו לכהנים בטעותא רבתא, אלא שאין כהן עובר בעשה עד שיאמרו לו עלה, עכ"ל.

ד. הגר"א הסיק שביטול מצות ברכת כהנים בזה"ז מעוגנת בתורת הסוד

גם הגר"א מוילנא סבור הי' שיש להחזיר עטרה ליושנה, ולהנהיג בכל העולם כולו שישאו הכהנים את כפיהם בכל יום.⁸ וידוע מ"ש "הגאון החסיד רבי ישראל משקלוב זצ"ל מחבר ספר פאת השלחן, ששמע מפי הגאון האמיתי החסיד רבינו אליהו מוילנא זיע"א, כי אילו היה עולה הדבר בידו היה מבטל תורה ותפלה ומסבב מעיר לעיר וממדינה למדינה לבטל החרם דרבנו גרשום בענין איסור לשאת שתי נשים,⁹ כי על ידי ביטול החרם תהיה התקרבות הגאולה, וגם להשפיע שהכהנים ישאו כפיהם לברך ברכת כהנים בכל יום".¹⁰

אמנם בשו"ת משיב דבר (להנצי"ב ז"ל) חלק ב סוף סימן קד כתב, וז"ל: וזכרוננו ששמעתי כמדומה מחותני הגאון מהרי"ץ הגאב"ד דוואליזין זצ"ל שפעם אחת הסכים רבינו הגר"א ז"ל להנהיג נשיאת כפים בכל יום בבית מדרשו ועיכבוהו מן השמים, ונלקח לבית האסורים

7. יעויין עוד טעמים נוספים בשו"ת חתם סופר חאו"ח סימן כ"ג ובשו"ת בנין שלמה סימן יו"ד ובשו"ת ארץ צבי סימן ל. ישועות יעקב סי' קכ"ח ס"ק כ"ה ושו"ת נפש חיה חאו"ח סי' מ', עיי"ש. ובערוך השלחן סימן קכ"ח ס"ד כתב "דכאילו בת קול יצא שלא להניח לנו לישא כפים בכל השנה כולה. ומקובלני ששני גדולי הדור בדורות שלפנינו כל אחד במקומו רצה להנהיג נשיאת כפים בכל יום וכשהגבילו יום המוגבל לזה נתבלבל הענין ולא עלה להם ואמרו שרואים שמן השמים נגזרה כן" ע"ש.

8. ראה פאת השולחן (לתלמידו ר' ישראל משקלאוו ז"ל) סימן ב' סקט"ז ובבית ישראל שם סקכ"ג.

9. להעיר ממ"ש בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן טו.

10. ממכתב שכתב הגר"ש העליר ביום י"ד טבת ה'תרל"ז - נדפס בספר "הגאון החסיד מוילנא" (לר' בצלאל

לנדא ז"ל - ירושלים תשכ"ה) עמוד קנג הערה 31.

בעת המחלוקת הנוראה בוילנא ל"ע.¹¹ ואח"כ חו"ז הגאון אביר הרועים מורנו הרב חיים ז"ל הסכים ביום אחד שביום המחרת יצוה לישא כפים, ובאותו לילה נשרף חצי העיר ובית הכנסת שבעיר. וראו והתבוננו שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד על ידי ברכת כהנים בחוץ לארץ, ואין אתנו יודע עד מה, עכ"ל הנצי"ב.¹²

והן הן הדברים שאמרנו, שהפוסקים טרחו ליישב מה שלכאורה ה"ה "מנהג גרוע" (בלשון הרמ"ע הנ"ל), והטעמים הגלויים לנו אינם מספיקים ליישב המנהג (כי אם בדוחק גדול), עד כדי כך שהגר"א ותלמידיו השתדלו להחזיר עטרה ליושנה, עד שמעשי ההשגחה העליונה הראו בעליל "שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד על ידי ברכת כהנים בחוץ לארץ", והנח להם לבני ישראל, אם אינם נביאים, בני נביאים הם.

[ויש להוסיף, שכידוע, בכמה קהילות ספרדיות בחוץ לארץ אכן נוהגים לשאת כפיהם בכל יום או עכ"פ בכל שבת¹³ ולא קרה להם שום מכשול ועוון עי"ז ח"ו.¹⁴ וע"כ צ"ל דגם בזה "אין אתנו יודע עד מה", ולא הרי "סתרי השפעת הברכה היורד ע"י ב"כ בחו"ל" בקהילות אשכנזיות כ"סתרי השפעת הברכה היורד ע"י ב"כ בחו"ל" בקהילות ספרדיות. ונהרא נהרא ופשטי].

11. על פרשת מאסרו של הגר"א - ראה בספרו של הרב בצלאל לנדוי "הגאון החסיד מוילנא", פרק ה, עמ' 1234567.

ס-סא.

12. וראה באו"א קצת בספר "עליות אליהו" (לר' יהושע העשיל לעווין, ווילנא תרל"ד) במעלות הסולם (טז, סע"ב בהערה): "ואני שמעתי מפה קודש דודי הגאון מוהר"ח ז"ל שכמה פעמים השתוקק רבו ז"ל להנהיג בבית מדרשו שיהיו הכהנים נושאים כפיהם בכל יום ולא ערב לבו לעשות מעשה עד שפעם אחת באמצע היום החליט בדעתו שלמחר ישאו הכהנים כפיהם והנה באותו היום לקחוהו ונתנוהו בתפיסה על העלילה שהעלילו עליו כמפורסם כנראה שמן השמים עכבו הדבר. ובאותו הסיפור אמר עוד דודי ז"ל שפ"א החליט בדעתו גם הוא שיצוה בעירו וואליזין למחרת שישאו הכהנים כפיהם והנה בלילה השייך ליום המחרת נשרף הבהמ"ד, מכ"ז נראה שלא אסתייע מילתא אולי למען כבוד של הראשונים שלפנינו" עכ"ל.

וראה גם ערוך השולחן (שבהערה 7).

13. ראה (לדוגמא) שו"ת ציץ אליעזר חלק ז סוף סימן ז: "הנני מסכים ומעריב עם כת"ר להנהיג בקהלתו לישא כפים בכל יום או בכל שבתות השנה למען לא תבדל קהלתו מכל קהלות הספרדים די בכל אתר הנוהגים כן לישא כפים בכל יום".

ובספר "כה תברכו" לר' יהושע אלעזר הכהן חמצי (שאלוניקי תרמ"ז), כתב (ג, ע"א; קיח, ע"א) שה"מנהג בעירנו" (איזמיר - ראה שם סח, א, צד, ב) הוא שהכהנים נושאים את כפיהם רק "ביום שיש בו ס"ת ומ"מ כתב (לז, ע"א; קכ"ד ע"ב): "יכולים כהנים לשנות המנהג ולעשות נשיאות כפים בכל יום כמנהג א"י תוב"א... שהוא מנהג הגון... ובשנת התר"א האיר וזרח בקרב מחנינו אחד המיוחד... ועשה מעשה ונשא את כפיו... בכל יום ולא חש למנהג".

14. ויתכן שגם יחידי סגולה בקהילות אשכנזיות נשאו כפיהם בכל יום וכמו שעשה הגאון ר' נתן אדלר זצ"ל בפרנקפורט כדאיתא בספר "חוט המשולש" (לר' שלמה סופר, מכון חתם סופר - ירושלים), עמוד ב' בהגה"ה. ועוד. ואכ"מ.

ה. ישיבה בסוכה בשמיני עצרת

בנוגע לישיבה בסוכה בשמיני עצרת בחוץ לארץ הרי נקבעה ההלכה בגמרא ובפוסקים: "יתובי יתבינן ברוכי לא מברכינן".¹⁵ כן פסקו "שלשת עמודי ההוראה", הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, וכך פסקו הטור והשולחן ערוך, הב"ח והרמ"א, המגן אברהם, הט"ז, והגר"א. ועוד. הרבה צדיקים החמירו מאד בענין הישיבה בסוכה בשמיני.¹⁶ וכן הוא מנהג חב"ד שאין אוכלים ושותים בסוכה (והמהדרים - אינם שותים אפילו כוס מים חוץ לסוכה) בשמיני עצרת.¹⁷ אכן בהרבה מקומות באירופא ובארה"ב נהגו להקל בזה, למחצה לשליש או לרביע.¹⁸ הרבה פוסקים תמחו על מנהג זה. אמנם כיון "שראינו פרושים וקדושים מקילים בדבר, אשר ידוע כי מחבבים מאד המצוות במסירות נפש, בפרט מצות סוכה, ואף על פי כן מקילים בדבר מסתמא יש יסוד לקולא" (שו"ת תורת יקותיאל, מהדורא תנינא, או"ח סימן צח).

אה"ח 1234567

ההסברות שנאמרו להצדיק המנהג מיוסדות בעיקר¹⁹ על מציאות הקור והצינה השכיח, ברוב המקומות באירופא, בימי חג הסוכות. בהונגרי' בפולין וברוסיא הרי המזג אוויר בשמע"צ בלתי נאות הי' לישיבה בסוכה. והרי כתבו הראשונים שהטעם שתיקנו חז"ל לישב בסוכה בשמיני עצרת ולא ליטול לולב, הוא משום ד"בלולב לא רצו לתקן כלל שיטלנו הלולב מספק לפי שהוא יום טוב ומוקצה לטלטול ומינכרא למילתיה שנוהג בו מנהג חול, אבל סוכה פעמים שסוכתו עריבה עליו אוכל בה אפילו ביום טוב".²⁰ והמקילים בענין אכו"ש בסוכה נקטו דגם לאחר שתיקנו ישיבה בסוכה בשמע"צ, לא תיקנו אלא כששייך טעמא ד"סוכתו עריבה עליו" משא"כ במקומות הקרים, וכמ"ש בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא או"ח סימן מ') ד"כשהזמן קר אין ראוי לישב בה, אף כשאינו בגדר מצטער שפטור אפילו בחג הסוכות, מכל מקום בשמיני חג העצרת אם יש סיבה דליכא למתלי

אוצר החכמה

15. סוכה מז, ע"א.

16. ראה "אוצר מנהגי חב"ד - אלול תשרי" (לידידי הרה"ח ר' יהושע מונדשיין שליט"א - "היכל מנחם", קה"ת, התשנ"ה) עמוד שמח ואילך. ושם נסמן. ע"ד הנהגת הגר"א שהחמיר מאד בענין הישיבה בסוכה בשמיני עצרת - ראה חיי אדם כלל קנ"ג סעיף ה. "מעשה רב" (ווילנא תרמ"ז) סימן רכב.

17. לקוטי שיחות חלק ט' עמוד 227 הערה 17. ספר המנהגים חב"ד עמוד 67.

18. ראה "אוצר מנהגי חב"ד" הנ"ל הערה 100.

19. הסבר ע"ד הפלפול והחידוד - ראה מאיר עיני חכמים (להרה"ק ר' מאיר יחיאל הלוי מאוסטראווצא זצ"ל, ברוקלין תשמ"ח) חלק ראשון אות ס' סימן צג "בענין סוכה בשמיני עצרת". שו"ת בית ישראל להרה"ג ר' ישראל עדעלין או"ח סימן קז, (קח ע"א ואילך). שו"ת חדות יעקב להגרצא"י מייזליש (פיעטרקוב תר"ף) סימן קכז (סק"ו). ספר "דור דורים" להגר"ע גלזנר זצ"ל (הוצאת "אריאל", ירושלים תשמ"ח), סוגיא ד"סוכה בשמיני" עמוד קפה ואילך.

20. תוספות ד"ה כולי עלמא לא פליגי דיתבין - סוכה שם. וכ"ה ברא"ש שם פ"ד ס"ה (הו"ד בבית יוסף או"ח סימן תרס"ח). ועוד.

[אוצר החכמה]

שעריבה עליו תו הוי כמנכרא מלתא שיושב לשם סוכה וכ"כ הקרבן נתנאל שם, ובזה יצדקו איזה בני אדם שאין אוכלים אז בסוכה. דהגמרא מיירי במדינות החמים, משא"כ במדינותינו שהזמן קר אז. וכן כשאין לו סוכה שלו, דאינו ערב לו.²¹

ובכל זאת, לפי דרכי ההכרעה הרגילים בעולם ההלכה, לכאורה היינו צריכים לנקוט למעשה את המבואר בסוגיא דעלמא, בגמרא, ברמב"ם, בטור ובשולחן ערוך, ורוב הפוסקים - גם אלו שגרו במדינות הנ"ל באירופא, שכולם פוסקים בסכינא חריפא שבשמיני עצרת יושבים בסוכה. ולכל הפחות, היו צריכים הבעלי נפש והמדקדקין במצוות להזהר בזה, [כמו שנהגו בכור"כ מקומות בענין השינה בסוכה, ולא חששו לסברות הפוסקים הנ"ל, דמי שאין לו סוכה מיוחדת שאשתו תרצה לישן בה ה"ה כעוסק במצוה ואינו מחוייב לישן בסוכה].

ויתירה מזו, יש מקום לבע"ד לחלוק ולומר: עד כאן לא למדו זכות על אלו שאינם אוכלים בסוכה בשמיני אלא במקומות הקרים, אבל מה נאמר ובמה נצטדק בבואנו ללוס אנג'לס ופלורידה שבאמת הסוכות עריבות עד למאד, ואפילו בניו יארק ולונדון שהרבה עושים כמעשה שמאי הזקן²² ופוחתים את המעזיבה בתוך הבית ומסככים על גבה, ואין שום טירחא או גרמא של 'אי נוחיות' על ידי הישיבה בסוכה, עד כדי כך שלפעמים אם לא הי' מסתכל כלפי מעלה בקל הי' חושב שיושב בדירת קבע לכל דבריו, ובכה"ג קשה מאד ליישב המנהג שלא לאכול בסוכה בשמיני.

אמנם נראה דגם בכאן צריכים אנו למודעי מתורת הסוד. בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן ל"א) כתב שלפי מ"ש מקובל אחד (בן דורו של הרמ"ע מפאנו), הישיבה בסוכה בשמיני מופרכת לגמרי.²³ וכיון שיש לנו פוסקים המקילים בענין הישיבה בסוכה בשמיני, [אם כי היא היפך דברי רוב הפוסקים אשר מפיחם אנו חיים], שוב יש לנו לאמץ את

21. ועד"ז כתב בשו"ת תורת יקותיאל שם. והוסיף: "אפשר כיון שיש חשש מכשול עבירה בזמנינו דקי"ל הכל חולים אצל הצינה... עכ"פ מצאנו מקום ויסוד ליראי ה' וחושבי שמו שאינם מבעטים ח"ו במצוה יקרה כזו רק מתייראים שלא לעשות עבירה בזה ומגודל יראתם הנוערת בקרבם דעבדי הכי".

22. סוכה כ"ח ע"א (במשנה).

23. מקראי קודש לר' יוסף בן ר' בנימין סאמיגה [בן דורו של הרמ"ע מפאנו] (ווארשא תרמ"ד) עט, ע"ב: "ומפני שהסוכה מורה כענין כבורח מאויביו וכו' שאנו ניצולים מהמזיקים ומקטריגים ושיעבוד גליות בהיותנו בורחים ונסים ממקומות ממשלתם ובאים לחסות ולהתלונן תחת צל סוכת שלומנו וכו' לכן בשמיני עצרת שהוא רמז לעתיד שיהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא בשם ה' והוא לבדו יהי' למלך על כל הארץ ומלכותו בכל משלה וכו' ולא יהי' בשום מקום לא שטן ולא מזיק ולא פגע רע כי ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד ולכן צריך אדם בשמיני עצרת לצאת מהסוכה ושלא לקדש בה והמקדש בסוכה נראה כממעט במלכותו וממשלתו יתברך ח"ו והיוצא מהסוכה לגמרי ואינו אוכל בה כלל ביום שמיני עצרת שהוא עתה יום אחרון של חג נחשב לו כמקדש שמו ברבים כי על העתיד שעליו בא לרמוז היום הזה נאמר והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה' אמו יהי' במהרה בימינו".

המנהג המתאים ביותר לפי תורת הקבלה, ובלשון המנחת אלעזר: "ומי האיש הירא את דבר ה' הרואה דברים חמורים ונוראים כאלו על היושב בסוכה בשמיני עצרת יוצאים מפי גאון וגדול מהראשונים בקדושה וטהרה ולא יחרד לבבו, והגם כי אין לנו אלא דברי חז"ל בגמרא והנפסק בשולחן ערוך מכל מקום כיון שיש בזה עקולי ופשוטי, חלוקים בין חמימי לקרירי, ואם כן נפל פיתא בבירא לתקוע עצמו לדבר הלכה לישיב בסוכה בשמיני עצרת במדינותינו שהוא בכלל מקומות הקרים כנ"ל".²⁴

והנה המנחת אלעזר דיבר לפי מקומו ושעתו, וכבר קבע המנחת אלעזר בעצמו [בענין השינה בסוכה], שאין דנין ממקום למקום ומזמן לזמן, ואין אתנו יודע בבירור איך הי' פוסק בזמנים ומקומות שהסוכות עריבות עד למאד בשמיני עצרת. אבל המפורסמות אינן צריכות ראי', שכל אלו (כמדומני - בלי יוצא מן הכלל) הנוהגים שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת נוהגים כן בכל מקום, ומבלי הבט על המזג אוויר וכיו"ב. ובאמת, בשו"ת מהרש"ג (או"ח ח"א סימן ל"ה) קרא תגר "על המנהג של קצת אנשים שאינם אוכלים בסוכה בשמיני עצרת אפילו כשהזמן חם, שנצמח להם מחמת טעות מפני שהיו הימים הללו אצל צדיקים שכן נתפשט מנהג לנסוע על הימים אחרונים של חג הסוכות לצדיקים, ובעת ההוא יש שם אצל הצדיקים אנשים רבים והסוכה קטנה מהכיל כל האנשים שנתקבצו אז מכל המקומות ואם הצדיקים לא יאכלו ביחד עם כל האכסנאים יהי' להם צער מזה והם בכלל מצטער... והנה האורחים הללו אינם יודעים מטעם זה ונדמה להם שהצדיקים הללו סוברים שאין צריכים לאכול כלל בסוכה בשמיני עצרת, ולכן גם הם בביתם אינם אוכלים. אבל באמת ח"ו לדחות הלכה פסוקה בש"ס". אבל דברי המהרש"ג לא נתקבלו בהרבה קהילות קדושות ויראים ושלמים ממשיכים במנהג רבותיהם שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת, גם כשהמזג אוויר ערב בסוכה.

[אורח' 1234567]

ונראה דאין שנדחוק בפלפולא דאורייתא ליישב מנהגן של ישראל, לא נעלה ארוכה בזה לאלו שעושים כל מעשיהם על צד היותר טוב, דלמה יסמכו על סברות דחוקות בה בשעה שיכולים לישב בסוכה העריבה עליהם ולקיים מצוה מדברי סופרים העריבה על קונם?! אך האמת יורה דרכו, דכיון שישנם טעמים מכריעים ע"פ פנימיות התורה שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת, שוב סמכו על כל מה דאפשר להתיר האכו"ש בבית בשמיני.

ומצאתי את שאהבה נפשי בספר "לבושי מכלול"²⁵ שכתב, וז"ל: "הנה בדין ישיבת סוכה בשמיני עצרת, בגמרא אמרינן מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן כו' אבל מקצת רבותינו

24. ראה עוד טעמים - ע"ד הקבלה והחסידות - שלא לאכול בסוכה בשמיני עצרת בקונטרס "מאירת עינים" נדפס בספר הבעש"ט (לודז' תרח"צ) ח"א סימן מז, (יא, ע"ב) ובספר תולדות יצחק להרה"ק ר' יצחק מנעסכיז זצ"ל, (בילגורייא, תרס"ט), חלק שני (על סדר המועדים וכו') יו"ד, ע"א ואילך.

25. להגרי"מ היבנער זצ"ל (מונקאטש, תרס"ה), בקונטרס אחרון אשר בשם "מכללתא ומלבשתא" יכונה,

אות ח"י (ב. ב.).

מקילין ביותר ורק עושין קידוש ביום ואומרים ה"ה רצון" ופונים לביתם. ושמעתי דגם הגאון הקדוש מאפטא ה' נוהג כן וכן אני נוהג יען שאני מצונן. ובשנה זו כשהלכתי עם נכדי היקר נרו יאיר לפטור מהסוכה האיר ה' את עיני על מה שנצטערתי זה כמה להבין הדבר על בוריו, דלמה מקילין כל כך, הלא יום טוב שני חמור לן מאד, ולמה מקילין בזה. ואמרתי דבאמת מה שאמרו חז"ל משום מנהג אבותינו בידינו, הוא טעם קלוש. דכך דרכם בקודש לומר טעם על דרך אסמכתא לשבר את האוזן, וטובא גניז בגווי' בכמה טעמים על פי סוד, וכן נאמר בשם הגר"א ז"ל דהי' מחמיר במגולה בזמן הזה גם כן דאין נחשים מצויין דמסתמא יש עוד טעמים בדבר, וכמו דדרש רבי שמעון על מילה בשמיני (ראה נדה לא, ע"ב), ועכ"ז גם בזמן הזה²⁶ המצוה בתוקפה. והנה האר"י הח"י ז"ל גילה לנו הסוד, דדינא הוא דבחוץ לארץ אי אפשר לעשות כל התיקונים של יום טוב ביום אחד²⁷ ודומה ליומא אריכתא ובזה אני מבין מ"ש בשו"ע הרב ז"ל [במהדורא בתרא - או"ח] סימן ב' דגם בדעתו לחזור לארץ ישראל צריך לנהוג יום טוב שני... ולפי הנ"ל אתי שפיר, דאין לך אלא מקומו ושעתו. והנה כי כן צריך להחמיר גם ביום טוב שני כמו ביום טוב ראשון וכאילו עומד באמצע יום. וזה שייך דוקא לענין שאר דברים, משא"כ בישיבת סוכה בחול המועד [כ"ה בנדפס וצ"ל בשמע"צ] לא שייך בו תשלומין והרי הוא כשאר מצוות דאין כופלין אותן כלל, ולא נשאר רק הטעם הפשוט משום מנהג אבותינו בידינו ובזה די לקיים דברי הגמרא דמיתב יתבינן בשעה מועטת משום כבוד יום הקדוש והנורא ואין ספק מוציא מידי וודאי, והנח להם לישראל, ברוך הפוקח עורים". ודו"ק היטב בדבריו ותראה שהן הן הדברים.

ו. חדש אסור מן התורה?

חדש מצות לא תעשה מפורשת בתורה היא: "ולחם וקלי וזרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלקיכם" (פ' אמור כג, יד), שהוא איסור אכילה מהתבואה החדשה - מחמשת מיני הדגן - עד הקרבת העומר למחרת הפסח בט"ז בניסן. בזמן שבית המקדש היה קיים, הותרה אכילת ה"חדש" מיד עם הקרבת העומר, אבל עכשיו שאין לנו קרבן, הרי עצם היום מתיר - כשיעבור היום כולו. ובחז"ל - עד שיעבור יום י"ז בניסן.

אמנם ידועים דברי הב"ח ביורה דעה סימן רצ"ג, וז"ל: "המנהג פשוט במלכותינו לנהוג היתר, ואף גדולי התורה שהיו לפנינו... לא היו אוסרין, ושותין השיכר שנעשה מתבואה

26. שאין לנו ימי טוהר.

27. ובליקוטי תורה לרבינו הזקן (דרושים לשמיני עצרת צב, ג) כתב: "י"ל שזהו מ"ש הרמ"ק בספר אור נערב שבח"ל אינם יכולים לקבל ההארה ביום אחד כמו שמקבלים בא"י אלא צ"ל יום שני כו' כי כל יו"ט הוא המשכה והתגלות קדושה עליונה מלמעלה מהזמן בבחי' הזמן כמאמר מקדש ישראל והזמנים ולכן עושים אותו יו"ט... והנה בא"י שנאמר בה ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה יכולים לקבל ביום אחד אותו האור כי טוב ובח"ל צ"ל שני ימים".

שלא התיירו העומר, זולת מקצת חסידים מקרוב נזהרו באיסור זה... אבל לאחר העיון יראה דמותר מדינא כדפרישית, ולכן אין לשום גדול להורות הוראה לאיסור היפך המנהג שנהגו על פי גדולי ישראל להיתר. ומי שרוצה להחמיר לעצמו מדת חסידות הוא ולא יורה לאחרים... ודוקא במי שהורגל בשאר פרישות ומפורסם לחסיד רשאי לנהוג לאיסור גם בזו". עכ"ל.²⁸

אה"ח 1234567

רוב הפוסקים ככולם לא קיבלו עליהם את היתרו של הב"ח [אם לא בתור סניף וכיו"ב להקל בשעת הדחק גמור], שהרי הרמב"ם, הטור והשולחן ערוך, הש"ך והט"ז ס"ל שאיסור חדש נוהג בתבואה של גוי מן התורה.²⁹ ומכל מקום כתב בשולחן ערוך רבינו או"ח סתפ"ט ס"ל, וז"ל: ועכשיו אין העולם נזהרין כלל באיסור חדש... וגם במקומות שרוב התבואה נזרעת אחר הפסח כגון במדינות פולין שרוב השבולת שועל והשעורים שעושין מהם השכר נזרעין אחר הפסח וגם אין מביאין לשם תבואה כלל ממדינות אחרות שזורעין בהם קודם הפסח אף על פי כן אין רוב העולם נוהגין שם איסור חדש... ויש שלמדו עליהם זכות... שסוברים שחדש אינו נוהג אלא בתבואה שהוא של ישראל בשעת קצירה אבל לא בשל גוים". ומ"מ מסיים רבינו "אבל כל בעל נפש לא יסמוך על המתירים הללו ויחמיר לעצמו בכל מה שאפשר לו כהסכמת רוב הראשונים והאחרונים שהחדש נוהג מן התורה אף בחוץ לארץ ובכל מקום אף בשל גוים כי כן עיקר".

ובפירוש "אוצר החיים" עה"ת להרה"ק מקאמרנא זצ"ל על הכתובים בפרשת אמור (שם - רכג, ע"א ואילך) אחרי שהביא דברי הפני יהושע³⁰ שאיסור חדש נוהג גם בתבואה של גוים, [וכתב על הפני יהושע: "הרב הזה הוא גאון שבגאונים צדיק קדוש וחסיד מיהושע עד יהושע לא קם כיהושע"], האריך מאד להצדיק שיטת הב"ח שאין איסור חדש נוהג בתבואה של גוים, ומסיק: "כלל הדבר חדש בחוץ לארץ בשל גוים אין בו מיחוש אף לזכי נפש כי הוא היתר גמור... ויש לנו הרבה ראיות חזקות כברזל שחדש אינו נוהג בשל גוים ולסתור כל דברי האחרונים המפקפקין על זה אלא שאין בי כח להאריך, וחדש של גוים מותר בלי ספק ולא יערער על זה אלא מי שתורתו משפה ולחוץ כדואג".

ויעויין שם בדבריו הארוכים שכתב דעל פי סוד אין איסור חדש נוהג בתבואה של גוים: "ודע שזה ברור אף שאיסור חדש נוהג בחוץ לארץ כיון שגלו ישראל הרי כל הבירורין עולין מחוץ לארץ על ידי עבודת הצדיקים עובדא מלין רעותא אבל זה ברור כשמש שאינו

28. וכ"כ גם בשו"ת הב"ח החדשות סימן מב.

29. ראה רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"י ה"ב; (ראה דו"ח לרעק"א מערכה ט). טור ושולחן ערוך או"ח סימן תפט ס"י ויר"ד סימן רצ"ג ס"ב. ט"ז שם ס"ק ב וש"ך שם ס"ק ו. ויעויין בביאור הגר"א שם ס"ק ב. ועי' ט"ז וש"ך ושאג"א החדשות סי' ג וברכת הזבח סוף מנחות שהאריכו לדחות ראית הב"ח, וגם במאירי פסחים שם הביא הראיה מקצירכם ודחה, ועי' בארוכה בשו"ת משכנות יעקב סי' סד שקיים ראית הב"ח.

30. בקונטרס אחרון עמ"ס קידושין.

[אוצר החכמה]

נוהג בחוץ לארץ בשל גוים שאין שם כל בחינות אלו חס מלהזכיר... כל עוד שהם ביד גוים, מה ענין עמר להם לא מיני' ולא מקצתי', שאין עומר אלא לנשמות ישראל שיצאו לחירות ביום ראשון של פסח מכל רע, וזה ברור כשמש... ומכל זה יקר ראתה עיני שחדש בח"ל אינו נוהג בשל גוים".

והנה גם בענין זה נראה דלית דין צריך בושש, דאם באנו לדון אך ורק על יסוד הגמרא והפוסקים, הי' עלינו להחמיר בענין איסור חדש בחו"ל כי לשיטת רוב הפוסקים ככולם הרי האוכל מתבואה חדשה של גוים עובר על מצות לא תעשה מן התורה. ובפרט בזמן הזה, שברוב המקומות עולה הדבר בנקל, ומהיות טוב כו'. אמנם למעשה, פוק חזי מאי עמא דבר; אע"פ שנתרבו לאחרונה הנזהרים מ"חדש" בחו"ל, מ"מ עדיין נוהגים הרבה יראים ושלמים שלא ליזהר מאיסור "חדש", ויש שנוזהרים 'שלא ליזהר מאיסור חדש', באמרם כיון שאבותיהם הקלו בדבר זה אין לשנות, וכבר קבע החתם סופר: "חדש אסור מן התורה"³¹!

ויעויין בשו"ת אבני נזר להגה"ק מסוכטשוב זצ"ל (חו"מ סימן קטו) שכתב: "שמעתי בבירור, שמה שחסידי פולין אינם נוזהרים באיסור חדש, נצמח מחמת כי בבית הרבי [החוצה] מלובלין זצללה"ה היו נותנים על השולחן כוסמת של חדש, כי הרבי אמר: מאחר שזקינו הב"ח התיר אין לו לחוש". ומסורה לנו בשמו של הגאון בעל דרכי תשובה זצ"ל ש"בעל דברי חיים מצאנז זי"ע הרעיש על האומר להחמיר בזמן הזה בחוץ לארץ בחדש"³².

אמנם כאן הבן שואל: עד שאנו תמהים על הנהגת התלמידים, נשאל על מנהג רבותיהם, מה ראו להקל באיסור שלפי דעת רוב הפוסקים הוא איסור דאורייתא. ומסופר על "רב אחד ממדינת ליטא ששחק על הרבנים הצדיקים וקדושים במדינתנו, שמחמירים בפסח שלא לאכול מצה שרויה במים, שאין לזה שום יסוד בפוסקים, ומקילין באיסור חדש בחוץ לארץ, שלרוב הפוסקים אסור מן התורה"!

ואולי י"ל ע"פ דברי הגה"ק מקאמארנא, דכיון שע"פ המבואר בקבלה אין איסור חדש שייך בתבואה של גוים שוב סמכו בכל כוחם על שיטת הב"ח ודעימי' והעלו על שולחנם "כוסמת של חדש", וכמשנ"ת.³³

31. וראה זה פלא: בשו"ת חתם סופר חיו"ד סימן י"ט כתב בענין היתר החדש בחו"ל: "וכן כמה טרחו ליישב מנהג היתר בחדש לפני עומר והכל ליישב המנהג ומ"מ בעל נפש יחוש לעצמו וכן מילי טובא אין למהר לחדש איסור ומכ"ש היתר כי מנהג ישראל תורה היא והכלל החדש אסור מן התורה בכל מקום והישן ומיושן משובח ממנו"!

32. דרכי חיים ושלום סימן תתע"ג.

33. עוד "סעם רוחני" למנהג החסידים שאינם נוזהרים באיסור חדש עד היום הזה, הוא הקבלה אשר בידינו מהבעש"ט שלאחרי פטירת הב"ח ציננו את הגיהנם ארבעים יום, וי"א שהי' זה מפני שהיקל בענין חדש של גוי וכו'. לפרטי המסורה בזה והשמועות הסותרות בפרטי הדברים וכו' ראה מ"ש ידידי הרה"ח ר' יהושע מונדשיין

ז. אחרית דבר

אם באנו למצות ענין זה עד תומנו, היינו צריכים לכתוב ספר עב כרס. פרשה זו ארוכה מאד ורחבה היא מני ים. אכן לפי עניות דעתי תספיקנה הדוגמאות הנזכרות להורות שאכן אין מחיצה של ברזל בין כותלי חדרי תורת הסוד לארבע אמותיו של ההלכה, שהרי, כמשנ"ת, הנגלה והפנימיות תורה אחת הנה והיו לאחדים כאחד. בוודאי ובוודאי לא כל קטלא קניא הרוצה ליטול שם פוסק ומקובל יבא ויטול. **דברים אלו מסורים לגדולי חכמי ישראל שירתם קודמת לחכמתם והם מהווים חוליא בשרשרת מסירת תורה שבעל פה מדור לדור.**³⁴ הם ורק הם חוננו בדעת עליון ויכולים להבחין בין מנהג למנהג, לדעת איזה דברים לקרב ואיזה לרחק, איזה מנהג נאמר עליו תורה הוא וללמוד אני צריך ואיזה מנהג - אותיות גיהנם³⁵ - אינו אלא הבל ורעות רוח. איזה מנהג שייך רק ליחיד סגולה אשר באו בסוד ה' ואיזה מנהגים שווים הם לכל נפש.³⁶ מובן גם כן שכמו בדינים גם במנהגים

³⁴ י"ה ת"ת 2345

שליט"א בספרו "אוצר מנהגי חב"ד - אייר סיני ניסן" (הוצאת "היכל מנחם", קה"ת ה'תשנ"ו) במנהגי "בין פסח לעצרת", אות לג (עמוד רס ואילך), ובפרטיות יותר בשבועון "כפר חב"ד" גליון מספר 947 עמוד 66 ואילך.

34. להעיר ממ"ש בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סמ"ז: ונקוט כללא, שהכלל ההוא שלא לילך אחר הזוהר כשחולק במקומו עומד ולא הורע כחו, אין לך בו אלא מקומו ושעתו, דהיינו כשראו הפוסקים דבריו ולא חששו לו וחלקו עליו מחמת ראיות תלמודיות הכרחיות, וגדולה מזו ידענו בהנחת תפילין דחול המועד שהכריח הרא"ש עמוד בהוראה משיטות התלמוד אשר אלצוהו להורות להניחן בחול המועד, וכן היו נוהגין בכל מדינות ספרד על פי דעתו, וכשנתגלה ספר הזוהר, הניחו מנהגם וחזרו לדעת הזוהר, וכן היה מנהגו של א"מ הגאון ז"ל כמו שאולי ידעת, עם שהדברים בתלמוד מטין כדברי הרא"ש ז"ל, מ"מ אחר שדקדקו ועיינו היטב מצאו שאין ראיותיו של הרא"ש מופתיות, ולא מכריחות עכ"פ גם בשיטת התלמוד, כמו שביאר היטב ענין זה הרב המקובל הרמ"ע ז"ל בתשובתו, חלקו כבוד לזוהר ועזבו מנהגם הקדום והסכימה דעתם שלא להניחם, בביטול מצוה גדולה וחמורה כזו, והעיקר כי ישרים דרכי ה', צדיקים ילכו בה לשם שמים, ובין שאמרו להניחן או שלא להניחן לשם שמים נתכוונו, אך אין הדבר מסור אלא ללב בית דין חשוב בחכמה וביראה קודמת על דבר אמת.

35. פתגם רבינו תם, הובאו דבריו בשלטי גבורים על המרדכי מסכת גיטין סימן תמד: "מנהג זה גהנם למפרע, שאם טועים נהגו, חכמים לא נהגו". וראה גם שו"ת שבות יעקב ח"ב סימן ו: "מנהג כזה אותיות גהנם". ושם סימן פח: "... אבל לא נאמין לסופרים שמקילין לטובת עצמן לומר שכן נהגו, ומקלו יגיד לו, אף שהמנהג להיפך אותיות גיהנם".

36. ראיתי בשו"ת דבר יהושע ח"ד סי"א: "ראיתי גדולים וקדושים כהאדמו"רים מבלו שתפילין של ראש שלהם יצא מעט מחוץ לעיקרי השערות, ושמעתי שהה"ק מוהרי"ש משינאווא זצ"ל העיר ע"ז את הה"ק מהר"י מבעלזא זצ"ל והשיב שכן הניח לו אביו הגה"ק מהר"ש זצ"ל וכן נהגו אחריו האדמו"רים מהר"ד זצ"ל וכ"ק מרן אדמו"ר מהר"א מבעלזא שליט"א ותמהים שואלים מ"ט יש בזה אחרי שמפורש בטורי זהב סי' כז סק"י ואחריו כל האחרונים שצריכין שיהיו כל התפילין מונחים למעלה מעיקרי השערות, אכן לפענ"ד אין דברי הטו"ז מוכרחין כ"כ עד שלא יוכלו הגאונים הנ"ל לחלוק עליו ולומר דסגי במה שמקצת התפילין מונחים למעלה מעיקרי השערות אע"פ שרובן בולטין לחוץ... כיון שהם תלויין באוויר ולולא אותו חלק המונח על הראש לא היו יכולין לעמוד הוי כאילו כל התפילין מונחין למעלה מעיקרי השערות כיון שמקצת מונח על הראש והשאר תלוי באוויר הוי כמונח כולו על הראש ואינו פסול רק כשקצה העליון מונח למטה מעיקרי השערות דזה הוי כעל המצח. ובפרט אם רוב התפילין מונחים למעלה מעיקרי השערות רק מיעוטם בולטים לחוץ דכה"ג בודאי

יש חילוקי דיעות ופולגות חריפות בכו"כ ענינים: מנהגים שנחשבו לשטות במקום אחד נתקבלו בחיבה יתירה במקום אחר³⁷; נהרא נהרא ופשטי³⁸.

תמיכתם של מאורי ישראל, גדולי תורת החסידות, במנהגים "תמוהים" מסויימים שקנו לעצמם שביתה בכמה קהילות קדושות, ואף השתדלותם לבאר מנהגים אלו ע"פ תורת הסוד, לא באה חס ושלום מחמת רדיפתם אחרי החדש. נראה שההיפך הוא הנכון: מחמת אמונתם האיתנה שאלוקים נצב בעדת קל, סברו שמנהגים אלו הם פרי מעלליה של

יש לומר דרובו ככולו... אלא דמ"מ מי שלא בא בסוד ה' ליראיו הגה"ק הנ"ל שהקפידו דוקא להניח כן אין לו לזוז מדברי הטו"ז והאחרונים הנ"ל".

37. לדוגמאות בעלמא: (א) ידוע ומפורסם המנהג שנתפשט בדורות האחרונים כמה קהילות קדושות שאין אומרים תחנון ביום שחל בו יא"צ של איזה צדיק וכיו"ב. ובספר דברי תורה להגה"ק בעל מנחת אלעזר (מהדורא ג' אות פג) הביא בשם "רבי אחד שהגיד שמבטל אמירת תחנון משום שאינו רוצה ללמד דינים על עם בני ישראל, היינו כשיזכיר חטאין בוידוי הוא מעורר קטיגורא ח"ו". אמנם המנחת אלעזר קרא תגר על מנהג זה, וז"ל: "הנה בדבר התחנון שנהגו מהמתכנים בשם חסידים להקל כ"כ בלי טעם וריח עד שמביא לידי גיחוך, ובפרט מה שאומרים בכל יום ויום כמעט שהוא יא"צ של צדיק פלוני או פלוני הוא דבר המביא לידי צחוק מכאיב הלב והמרה, כי הלא אין לך כל יום ויום שאין בו הרבה יא"צ מנביאים ותנאים ואמוראים המה ותלמידיהם לאלפים ורבבות ובע"כ כל יומא ויומא זמני' דהסתלקותם וא"כ למה תיקנו כלל רבותינו הפוסקים הלכות נפילת אפים (בטור ושולחן ערוך או"ח סימן קלא)... [ו]אם בוחר לו איזה צדיקים גם במספר עשרים או שלשים או יותר אשר רק אותם בחר שלא לומר תחנון ביום פטירתם דהוי הילולא לגבי', א"כ הוא מוציא לעז על חסידים הראשונים שאינו מחשיב יום פטירתם... ואם נאמר שלא יאמר באמת תחנון לעולם, הרי זה מבטל ועוקר סימן שלם והלכה שלימה בשולחן ערוך או"ח כנ"ל". [ובספרו נימוקי או"ח סקל"א ס"ו (סוף סק"ז) כתב שהמנהג "להחסיר תחנון על יארצייט של צדיק, אפילו שהי' בסוף העולם... הוא מנהג של שטות וקלות". משא"כ "בצדיק אשר מנוחתו כבוד באותו עיר ובאים גם מהגלילות על ציון שלו להתפלל ביום היא"צ כיון דנקרא יומא דריגלא באותו מקום כמבואר ברש"י (סוף מס' יבמות) על זה יש סברא (כיון דנקרא יומא דריגלא) שלא לומר תחנון אז באותו העיר כנזכר"]. ויעויין גם בשו"ת יביע אומר ח"ג או"ח סימן יא אות ט. (ב) בשו"ת חתם סופר קובץ תשובות סימן לא "מנהג העולם שאוסרים גם תשמיש וסוגרים שערי טבילה [בליל ניטל], ולדעתי מנהג שטות הוא ויש למחות ביד הנוהגים כן". אבל בספר דרכי חיים ושלום (סימן תתכה) כתב שהגה"ק בעל מנחת אלעזר "נתן צו להבעל מחזיק המקוה... יען שהולכין לטבילה גם בליל זה הנשים העומד[ות] על המשמר יזהירו את ההולכים הבאות לטבילת מצוה שלא להזדווג בליל זה רק אחר חצות".

38. לדוגמא: כתב בשו"ת חכם צבי סי' ל"ו (והו"ד בשע"ת או"ח סכ"ה סקי"ד): "וצריך אני להודיע לשואל שאפילו אם היו דברי הזוהר היפך מהפוסקים לא הי' לנו להניח דברי הפוסקים בשביל דברים האמורים בסתרי תורה כי אין לנו בדינים והוראות עסק בנסתרות, זולתי במקום שיש מחלוקת בין הפוסקים אז נכון לסמוך על הכרעת הזוהר". ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן ג' כתב דמ"מ "פשט ש[מ]ש"ש[ה] הקבלה תכריע הוא [רק] ספר הזוהר והתקונים שהם דברי תנאים, אבל כתבי האר"י ופע"ח אף שגדול מאד, הוא כאחד מכל הפוסקים שרשאין לחלוק עליו אף בדברי הקבלה ולא לנו יתמי דיתמי לומר מי גדול ממי לכן אין דבריו מכריעין יותר מכל רבותינו". [ויתירה מזו כתב] אבל בכמה פוסקים מצינו דס"ל שיש להכריע גם ע"פ כתבי האריז"ל וכמ"ש להדיא בספר יד אהרן מהדו"ב או"ח סל"א אות ב: ואני אומר שבמקום שיש מחלוקת קבלת האר"י זצוק"ל מכרעת ז"ל. [ולדוגמא בשו"ת השיב משה סימו ו (הכרעה ע"פ מעשה רב דהאריז"ל בענין שתיית קפה לפני

ההשגחה העליונה אשר על כן ראוי לאדם להתבונן בהם "ולידע סוף ענינם כפי כחו"³⁹ וכמו "רוב דיני התורה [ש]אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים"⁴⁰ "ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו".⁴¹ הם ידעו מה שהגר"א ותלמידו הגר"ח מוולאזין זצ"ל ניווכחו לדעת כשניסו להחזיר עטרה ליושנה ולהנהיג ברכת כהנים בקהילותיהם ונכשלו בהיזק מרובה ר"ל. או אז "ראו והתבוננו שיש בזה איזה דבר סוד בסתרי השפעת הברכה היורד בחוץ לארץ ואין אתנו יודע עד מה".

תם ולא נשלם בעזהשי"ת

אח"ח 1234567

התפלגה

התפלגה): "ותלמידי האר"י הביאו דבריו לפסק הלכה ובודאי ה' לו קבלה מרבו האר"ז"ל דרוב עניניו ודבריו הם דברי קבלה והלכה ומורין כן בלי פקפוק".

39. לשון הרמב"ם הלכות מעילה פ"ח ה"ח.

40. לשון הרמב"ם הלכות תמורה פ"ד ה"ג.

41. לשון הרמב"ם הלכות מעילה שם.

השגחת השי"ת

בספר מבעל מנח"י פ"א היה הרה"ק הרמ"ל [מסאסוב] זי"ע אצל הה"ק הבעל נועם אלימלך ובא לשם אברך אחד ורצה לכנוס להרה"ק הרבי. וראה שהה"ק הרמ"ל שם ונשאר עומד אצל הפתח פתאום הפך הרמ"ל את פניו הקדושים אליו וא"ל אתה רוצה לדרוש לצדיקים. כל זמן שאינו מאמין שאפי" קש שעל הארץ לא יוזז ממקומו בלתי השגחת השי"ת אין לך מה לעשות אצל צדיקים.

(מעדני מלך, עמ' לו אות צב)